

трансформації промисловості; розвиток галузей інвестиційних ресурсів в проекти технічного пере-
матеріального виробництва; збільшення обсягів озброєння виробництва.

Список використаних джерел:

1. Гудим К.О. Транснаціоналізація як чинник глобалізації. Вісник КНТЕУ. URL: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2014/04/4.pdf>.
2. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Т. 2. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
3. Побоченко Л.М. Аналіз інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. Наукові журнали Національного Авіаційного університету. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/%20SR/article/view/7022>.
4. Хоменко І.В. Особливості впливу транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище в економіці. Підприємство, господарство і право. 2016. С. 159–163.
5. INSIDER: офіційний сайт. URL: <http://www.theinsider.ua/rus/business/53a95148c3508>.

УДК 631.147

Жуйков Г.Є.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Міжнародний університет бізнесу і права

Жуйков О.Г.,

доктор сільськогосподарських наук, професор,
завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства,
Херсонський державний аграрний університет

Імшеницька І.Г.,

старший викладач кафедри маркетингу,
Міжнародний університет бізнесу і права

ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Жуйков Г.Є., Жуйков О.Г., Імшеницька І.Г. Формування інфраструктури ринку органічної продукції в Україні. У статті висвітлено аналітичні дослідження формування та розвитку органічного ринку України та світу. Розкрито тенденції розширення обсягів виробництва та попиту органічного сектору аграрного ринку в країнах ЄС, показано перспективи українських виробників органіки в нарощуванні продукції та її збуту. Показано організаційну структуру та законодавчу базу забезпечення ведення органічної діяльності, її основні напрями та можливості.

Ключові слова: органічний ринок, оператори органічної продукції, структура посівних площ, обсяги органічного землеробства, ринок споживчої органічної продукції, органи сертифікації органіки, органічні оператори.

Жуйков Г.Е., Жуйков А.Г., Имшеницкая И.Г. Формирование инфраструктуры рынка органической продукции в Украине. В статье освещены аналитические исследования формирования и развития органического рынка Украины и мира. Раскрыты тенденции расширения объемов производства и спроса органического сектора аграрного рынка в странах ЕС, показаны перспективы украинских производителей органики в наращивании продукции и ее сбыта. Показаны организационная структура и законодательная база обеспечения ведения органической деятельности, ее основные направления и возможности.

Ключевые слова: органический рынок, операторы органической продукции, структура посевных площадей, объемы органического земледелия, рынок потребительской органической продукции, органы сертификации органики, органические операторы.

Zhyukov G.E., Zhyukov O.G., Imshenitska I.G. Formation of the market for organic products in Ukraine.

The article analyzes the formation and development of the organic market of Ukraine and the world. The tendencies of expansion of volumes of production and demand of the organic sector of agrarian market in the EU countries are revealed, prospects of Ukrainian producers of organic products in the growing products and its sales are shown. The presented material shows the organizational structure and legislative basis for the maintenance of organic activities, its main directions and possibilities.

Key words: organic market, organic producers, structure of sown areas, organic farming, consumer organic products market, organic certification bodies, organic operators.

Постановка проблеми. Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту та споживання на внутрішньому ринку, ще не досягла своїх можливостей щодо результатів розвитку власного органічного виробництва. І лише за останні десятиріччя площа сертифікованих сільськогосподарських угідь у країні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, досягла 1% від площі сільськогосподарських земель, а наша держава навіть не входить до двадцятки світових країн-лідерів органічного руху [2].

Водночас органічний сектор перетворюється на одну з найбільш динамічних галузей сільського господарства в країнах ЄС. Як показують аналітичні дослідження, цьому сприяло підвищення рівня поінформованості споживачів про безпеку харчових продуктів та проблеми, пов'язані із захистом довкілля, протягом останніх років [10]. У зв'язку з цим українські агро-виробники також постануть перед новими вимогами, а саме враховувати у процесі своєї діяльності методи господарювання з точки зору їх можливого впливу не тільки на майбутній розвиток та прибутковість господарювання, але й на збереження довкілля і збереження здоров'я української спільноти.

Органічними, або екологічно чистими, вважають продукти, виготовлені з дотриманням визначених екологічних стандартів на всіх технологічних та реалізаційних етапах [8]. Органічне виробництво має цілу низку економічних, екологічних та соціальних переваг, а також цей метод завдяки виробництву та споживанню власне органічної харчової продукції позитивно впливає на здоров'я людини. Економічні переваги органічного землеробства полягають у тому, що за умов належного впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур згідно з вимогами та принципами органічного виробництва під час подальшого розвитку внутрішнього ринку в Україні у середньостроковій перспективі зростатимуть прибутковість виробництва органічної продукції та її конкурентоздатність [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природно-кліматичні умови і ґрунтовий потенціал України відкривають широкі перспективи стати однією з провідних виробників органічної продукції у світі. Однак перехід на органічне господарювання є тривалим та не гарантує швидкої віддачі.

Питаннями розвитку органічного виробництва та формування ринку органічної продукції в Україні займаються такі науковці, як, зокрема, В.І. Артиш [1], О.Т. Дудар [5], О.В. Король [7], В.І. Олійник [8], О.М. Трофімцева [10], В.О. Шлапак [11].

Нормативну базу ринку органічної продукції досліджували В.І. Вовк [3], А.М. Голес [4], Т.О. Зайчук [6], П.М. Скричук [9], Н.А. Берлач [12] у своїх працях висвітлював правові та адміністративні засади формування органічного сектору в сільському господарстві України. Незважаючи на достатню кількість робіт, пов'язаних з дослідженням сучасного стану світового органічного виробництва та перспектив його розвитку в Україні, наукове обґрунтування динамічних процесів прискорення його розвитку, сутності практичних кроків у формуванні ринку органічної продукції залишається недостатньо вивченим.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз базових елементів розвитку ринку органічної

продукції та прогнозування економіко-соціальної ролі органічного виробництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ринок органічної продукції в Україні має стійку тенденцію розвитку. Географічне положення країни, яке зумовлює близьке розташування до потенційних міжнародних покупців, значний ареал родючих ґрунтів, значні площі сільськогосподарських угідь (42,7 млн. га) та загальний земельний фонд, який становить майже 60,4 млн. га, створюють сприятливі умови для постійного нарощування обсягів органічного сільського господарства.

Згідно з даними Міністерства аграрної політики, які були отримані під час проведення оперативного моніторингу про основні показники органічного сільського господарства серед органів сертифікації, що сертифікують органічні виробництва й торгівлю органічними продуктами відповідно до органічного законодавства ЄС, одержані такі дані. Так, площа сільськогосподарських земель з органічним статусом в Україні у 2017 році становила 289,6 тис. га, площа сільськогосподарських земель перехідного періоду – 91,6 тис. га. Таким чином загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та перехідного періоду досягла 381,2 тис. га, або майже 0,9% від загальної площі сільськогосподарських земель. В структурі органічного аграрного ринку працюють 426 операторів, зокрема 294 сільськогосподарські виробники, продукцію яких сертифікують 19 органів сертифікації.

Більшість органічних операторів в Україні сертифіковані за органічним стандартом ЄС, який є еквівалентним Регкомітету ЄС 834/2007 та 889/2008, що застосовують як для експорту органічної продукції, так і для внутрішнього ринку. Деяка частина українських органічних операторів, які співпрацюють за цільовим призначенням, сертифікують свою продукцію відповідно до Національної органічної програми США, органічних стандартів Швейцарії, Німеччини, Канади, Великої Британії та Швеції.

Сьогодні в Україні всього 1% сільськогосподарських угідь, або 410,5 тис. га землі, зайняті під органічне виробництво згідно з даними Федерації органічного руху України. Порівняно з 2010 роком цей показник виріс на 35%, а середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року (зараз його проект перебуває ще в процесі суспільного обговорення) передбачає збільшення площі земель органічного сільського господарства до 450 тис. га до початку 2018 року, або на 10%.

Порівнюючи кількість органічних земель в Європі і Україні, бачимо, що наша країна ще на початку шляху. Згідно з даними Eurostat в ЄС сертифіковано під органіку більш 11 млн. гектарів земель і більше 270 тисяч фермерських господарств. А площа земель, зайнятих під органічне землеробство, збільшилась там з 2010 року на 2 млн. га, або 21%.

Україна за своїм природно-кліматичним і ґрунтовим потенціалом може стати одним із провідних виробників органічної продукції в Європі. Сьогодні наша держава, маючи третину світових чорноземів, експортує незначну частину органічної продукції порівняно з обсягом світового ринку. У світі землі під органічні продукти потрібно дуже довго готувати, а в Україні землі менш забруднені.

Зараз на ринку споживачів органічної продукції склалась цікава ситуація: біля 48% імпорту цієї продук-

ції приходиться на Північну Америку (США і Канада) і 45% – на ЄС. Тому Україні потрібно орієнтуватися на ці два ринки, попит на яких буде зростати. Це обумовлено дефіцитом площ для виробництва органічної продукції.

Згідно з даними Мінагрополітики обсяг органічного ринку за останні 5 років зріс на 60%, обсяг експорту органічних продуктів зріс у 200 разів, 80% органічної продукції з України експортуються. Згідно з оцінками незалежних експертів світовий обсяг органічного ринку становить близько 100 млн. євро, до того ж цей показник за останній час може збільшитись. В органі сертифікації «Органік Стандарт» обсяги експорту української органічної продукції оцінюють більш ніж у 160 тис. тон.

За останні кілька років Україна стала важливим постачальником органічної продукції на західноєвропейські ринки. Основну органічну продукцію, що експортуються з України, складають зернові, олійні та бобові культури, дико рослинні ягоди, гриби, горіхи та лікарські трави.

Так, за даними сертифікаційної організації, у 2017 році головними органічними продуктами за обсягами експортування були кукурудза, пшениця, соя, ячмінь, соняшник, просо, ріпак, овес, пшоно, люпин, гречка, гірчиця, насіння гарбуза, льон, жито, коріандр, горох, макуха соняшника, коноплі, ціла низка замороженої продукції (обліпіха, чорниця, ожина, шипшина, цвіт бузини, суниця, журавлина, глід, брусниця, аронія, малина), деякі напівфабрикати (пластівці, ромашка сушена, яблучний концентрат, яблука свіжі, ядро волоського горіха, борошно твердої пшениці). Цей перелік експортованої органічної продукції вказує на зростання кількості операторів, які прагнуть продавати за кордон не лише сировину, але й органічну напівперероблену та готову продукцію.

Згідно з останніми даними обсяг органічної продукції, експортованої з України, склав близько 300 тис. тон на суму понад 65 млн. доларів США. Експортери органічної продукції з України користуються перевагами Угоди про асоціацію підписаної між Україною і ЄС, яка зменшила торговельні бар'єри для експортерів з України. З січня 2016 року ЄС та Україна застосовують поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі, що є частиною Угоди про асоціацію.

Так, головними 11 країнами-імпортерами (за обсягом) української органічної продукції операторів, сертифікованих усіма органами сертифікації, є Нідерланди, Німеччина, Велика Британія, Італія, Австрія, Польща, Швейцарія, Бельгія, Чехія, Болгарія та Угорщина. Українські виробники також експортують органічну продукцію до США, Канади, Австралії та деяких країн Азії.

Щодо внутрішнього ринку органічної продукції, то він почав зароджуватись на початку 2000-х років, у 2008 році перші українські марковані органічні продукти з'явилися на полицях українських магазинів. Головними каналами збуту є супермаркети та спеціалізовані магазини у великих містах. Асортимент органічної продукції на полицях магазинів все ще неповний. Споживачі можуть придбати такі категорії українських органічних продуктів, як молочні та м'ясні продукти, бакалійні продукти та хлібобулочні вироби, борошно, макаронні вироби, рослинні олії, напої (фруктові/овочеві/ягідні соки, березові соки, трав'яні чаї), кон-

сервовані продукти (наприклад, ягідні пасти, сиропи, джеми), деякі овочі та фрукти. Найбільшим викликом для внутрішнього ринку є низький рівень обізнаності про органічні продукти серед споживачів.

Українську органічну продукцію сертифікують 17 органів сертифікації, акредитованих на міжнародному рівні та включених до офіційного переліку органів сертифікації в органічній сфері для України. З них є 16 іноземних або їх місцевих філіалів. Єдиний український орган сертифікації, який введено в Регламент ЄС 1235/2008, – це ТОВ «Органік Стандарт». Більшість органів сертифікації, які ведуть активну діяльність в органічному виробництві, задіяні в Платформі «Україна» в Європейській раді органів сертифікації (ЄОСС).

Структурна організація органічного ринку України перебуває у фазі формування. Але ключові організаційні органи, які представляють його, вже сформовані та функціонують. Вони залишають на собі питання консультативного, інформаційного, сертифікаційного, виробничого характеру. Окремим напрямом їх діяльності є переробка, реалізація, навчання, наукові дослідження. До них, зокрема, входить консультативний орган «КьюС», орган сертифікації «Органік Стандарт», інформаційний центр «Зелене досьє», Громадська спілка виробників сертифікованої органічної продукції «Органічна Україна», Федерація органічного руху України, Львівська міська громадська організація «Еко-терра», ТОВ «ВІП Груп», «Органік Бізнес», ТОВ «Сіб-Агро», ТОВ НВО «Інститут органічного виробництва», Міжнародна громадська організація «Асоціація учасників виробництва, «БІОПен Україна», «Натур бутік», громадська спілка «Український аграрний кластер», а також виробники, переробники і трейдери.

Одними з перших започаткували в систему навчання програми органічної тематики фахівці Житомирського національного агроекологічного університету, Іллінецького аграрного державного коледжу, Линківатівського аграрного коледжу.

Наукові дослідження в органічній сфері ще не мають систематизованого характеру, ведуться ініціативним чином або окремими питаннями наукових планів та озвучуються на наукових конференціях, круглих столах, симпозиумах, які ще не мають онлайн-доступу до цієї інформації для всіх зацікавлених.

З огляду на природно-кліматичні умови та бажання сільгоспвиробників України розвивати цей напрям агровиробництва ціла низка міжнародних організацій надають їй підтримку в цій діяльності. Це, насамперед, Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO) через проект розвитку органічного ринку в Україні, що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства, Швейцарська агенція розвитку та співробітництва (SDC) Бернського університету прикладних наук, Німецьке федеральне міністерство продовольства та сільського господарства (BMEZ), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) через проект «Агроінвест», проект «Розвиток сільського господарства та сільських територій (MEDA)» через Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (ІНВОР), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ЕВО), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).

Розвиток органічного ринку в Україні є одним з пріоритетних напрямів щодо стратегії реформ в аграрному

секторі, що базується на Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки. Цю стратегію ініціювало та розробило Міністерство аграрної політики та продовольства у співпраці з місцевими учасниками органічного ринку та міжнародними партнерами. Експерти органічного пріоритету Стратегії почали свою роботу через Офіс підтримки реформ при Міністерстві аграрної політики та продовольства України. Ухвалений ще в 2013 році Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської політики та сировини» не був повною мірою впроваджений, тому була розроблена нова редакція проекту закону в органічній сфері у співпраці з українськими та міжнародними партнерами, яка гармоніє з органічним законодавством ЄС. Це проект Закону «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування», за яким органічні продукти зареєстровані і знаходяться на доопрацюванні в Комітеті з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України.

Розвиток органічного світу є динамічною картиною зі зростанням органічних сільгоспугідь, кількості виробників органічної продукції, обсягів продажів органічних продуктів і напоїв, ринків органічної продукції. Так, на початок 2018 року площі сільськогосподарських земель у світі під органічними культурами досягають 57,7 млн. га. В структурі посівів 47% припадають на Австралію та Океанію, 23% – на Європу, 12% – на Південну Америку, 9% – на Азію, 6% – на Північну Америку, 3% – на Африку.

В п'ятірку країн з найбільшою кількістю виробників органічної продукції входять Індія (835,0 тис.), Мексика та Уганда (по 210,8 тис.), Ефіопія (203,6 тис.), Філіппіни (165,9 тис.).

Об'єми продажів органічної продукції за останні п'ятнадцять років зросли у світі з 21,0 до 89,7 млн. дол., або майже в 4,3 рази. Найбільш крупні ринки органічних продуктів розміщені в США (38,9 млн. євро), Німеччині (94,8 млн. євро), Франції (67,3 млн. євро), Китаї (5,90 млн. євро), Італії (2,64 млн. євро).

Якщо розглядати структуру виробників органічної продукції по регіонах світу, то 40% припадають на Азію, 27% – на Африку, 17% – на Південну Америку, 14% – на Європу, по 1% – на Австралію та Північну Америку.

Детальний розгляд ситуації з розвитком органічної продукції в Україні в контексті європейських регіонів показує, що вона посідає 11-те місце в Європі за площею органічних сільгоспугідь, за останні 5 років вони збільшилися на 54%. Однак за обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна посідає лише 25-те місце в Європі. З кожного гектара органічних сільгоспугідь у нашій країні на внутрішній ринок потрапляє продукції лише на 50 євро. У країнах же Європи на 1 га припадає в середньому 2 345 євро внутрішнього «чистого» ринку.

В останній період серед областей України, які лідирують за кількістю органічних господарств, є Херсонщина. Згідно з даними сертифікаційних органів операторами органічного ринку в області є 20 суб'єктів, які обробляють більше 11 тис. га земель та експортують органічну продукцію до країн Європейського Союзу, США та Канади.

Висновки. Аналіз процесів формування сектору органічної продукції на аграрному ринку чітко свідчить про те, що українське сільське господарство має досить динамічні темпи розвитку в цьому напрямі. Показники зростання земельних площ під органічним землеробством, збільшення обсягів виробництва органічної продукції, розширення її асортименту та експортних поставок, цілеспрямоване зростання кількості операторів, укріплення міжнародних зв'язків з органічними організаціями, органами сертифікації – це далеко не вся характеристика, яка дає змогу оптимістично дивитись у майбутнє вітчизняним виробникам і реалізаторам органічного землеробства.

З економічних позицій одержані результати підтверджують те, що вітчизняна органічна продукція за своїми якісними показниками може успішно конкурувати із зарубіжними аналогами. Це, насамперед, два ринки, куди вона перш за все і повинна спрямуватись, а саме країни ЄС та США.

Список використаних джерел:

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови та формування ринку екологічно чистої продукції в Україні. Економіка АПК. 2009. № 2. С. 117–120.
2. Берлач Н.А. Адміністративно-правові засади формування органічного напрямку у сільському господарстві України: монографія. Київ: Новая Идеология, 2012. 398 с.
3. Вовк В.І. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє. Органічні продукти харчування: матеріали Міжнародного семінару. Львів, 2014. С. 3–6.
4. Голес А.М. Органічне агровиробництво: нові ринкові можливості та виклики для виробників зерна в Україні. Київ, 2011. 71 с.
5. Дудар О.Т. Розвиток органічного агровиробництва в Україні. Економіка АПК. 2013. № 8. С. 31–38.
6. Зайчук Т.О. Розвиток ринку органічних продуктів харчування та напрям підвищення конкурентоспроможності української економіки в умовах Євроінтеграції. Вісник Сумського НАУ. Серія «Економіка і менеджмент». 2013. Вип. 6/2. С. 106–112.
7. Король О.В. Украинские фермеры в органическом движении.
8. Олійник В.І. Органічне землеробство існувало завжди. Агроіндустрія. 2017. С. 56–59.
9. Скрипчук П.М. Екологічна сертифікація в сфері природокористування: еколого-економічні засади розвитку: монографія. Рівне: НУН, 2010. 33 с.
10. Трофімцева О.М., Прокопчук Н.І. Органічний ринок в Україні. Агроіндустрія. 2018. С. 10–13.